Qanna Qazaq Yırlar / *Kısa Kazak Yırları*

Âdetler ve bayramlarla ilgili olmayan çeşitli janrlarda (tür) lirik folklor mahsulleri de çok gelişmiştir. Bu janrların arasında önce ve geniş surette kazak yırları yayılmış. Her Kumuk Türkünün yüreğine fevkalâde tesir eden yırlar hakkında şunu söyleyebiliriz, ki elbette, en başta kazak yırları arumak gerekir. Gerçekten de, kazak yırlarındaki güçlü ruh, keskin fikir, mana, eşi bulunmaz gibi keskinleşmiş sanat, insanı hayran etmektedir. Eğer Kumuk halk şiirlerini altın bileziklere eş görürsek, kazak yırlara onun elması demek uygun düşerdi. Nice yüz yılların içinde kazak yırları, yüz defa değişse de, sayısız Kumuk kahramanlarının yürek sırlarının sihirli sazı olup, halkının yaşayışmm en ehemmiyetli yanlarını tasvir eden sanat hazinesi olup, onun sevgisini ve yangınını, iç ve dış yaşayışını, yüreğinin genişliğini ve özgürlüğünü, fikirlerinin derinliğini, *"Fakir olsam da, esir değilim!"* diyen kazak erlerin kıvancını, bunların hepsini de kazak yırlar büyük bir ustalık, beceriklilikle tasvir ederek gelmiş.

Kısa kazak yırlar şimdiye dek çıkarılan kitaplarda belli bir tasnife tabi tutulmadan verilmiş. Bu, anlaşılmaz bir durum değil, çünkü bu yırların konularının belirlenmesi, mümkün değilmiş gibi çetin ve karışık bir iştir. Kısa kazak yırlarını birleştiren özellikler, onları ayıran özelliklerden daha güçlü. Bunların tümünü birden *"kazak yırları"* adı altında toplamanın sebebi nedir diye sorulacak olursa, buna kısaca şöyle cevap verilebilir: mertlik, özgürlük, namus. Ama bu ahlâkî özellikler, hayatta türlü hâllerde tezahür eder. İşte bu açıdan bakıldığında, özgürlük, mertlik ve namus hakkmdaki fikirler, kazak yırlarının bazılarında "şöyle ölmek gerek" diye doğrudan söylenir, bazılarında kazak eri savaşta gösterilir; bazılarında onun kardeşi, yoldaşı, sevgilisi ile olan ilişkilerinden fikir çıkarılır; çoğunda fakirlik, yalnızlık, zulüm ile ilgili meseleler dile getirilir; bu yırların hepsinde nesillere nasihat veya vasiyet varsa, onların bazılarında da bu fikirler asıl fikrin yerini tutuyor ve böylece kazak yırları, halkın felsefe yırları oluyor. Bunun için burada kısa kazak yırlarını konuları bakımından herhangi bir bakımdan tasnife tabi tutup belli bir düzene koymak, çok zor olmakla birlikte, genel konulara göre gruplandırmayı da gerekli görüyoruz. Bu grupların ve grupların içindeki yırların sırası, kazakların cemiyetteki rollerinde ve durumlarmda yüz yıllar boyunca ola gelen değişiklikleri de, ona bağlı olarak kazak yırlarındaki değişmeleri de göz önüne sermeğe yardım eder diye umuyoruz.

QAZAQ EDİN, ER EDİN I *"KAZAK İDİN, ER İDİN"*

-1-

Sen, qazagım, atlanmağa süygende,
Sıganaqlar buzup, alay yel saldın,
Çıgasılar satıp busa, mal da aldın.
Taşburundan sen, qazagım, tay haydap,
Çhzburundan busa dağı yılqı haydap,
Çınarlardan at gözenler işletdin,
İçinde çal bedevler kişnetdin.
Minegenifi ay tuyaqlı atıdı,
Gezeygenin Çerges tavnu artıdı,
Quş çüygenifi Qabartını tüzüdü,
Olca etgenin mayarlanı qızıdı,
Sen qazaqnı qazanında qaynaygan
Örden gelgen murtad atlar başıdı,
Otbaşında sen qazaqnı oynaygan
Gürcü qızdan tuvgan küldey uvaq yaşıdı.

-1-

Sen, kazağım, atlanmak istediğinde,
Çisintileri bozup, öyle yol saldın,
Çıkasılar satıyorsa, mal da aldın.
Taşburun'dan[1] sen, kazağım, tay haydayıp,
Kızburundan[2] ise, yılkı haydayıp,
Çınarlardan at ahırlar işlettin,
İçinde yağsız atlar kişnettin,
Bindiğin ak tırnaklı at idi,
Gezdiğin Çerkez dağının ardı idi,
Kuş uçurduğun Kabartının[3] düzü idi,
Eş ettiğin soyluların kızı idi,
Sen kazağın kazanında kaynayan
Yukarıdan gelen dinsizlerin başı idi,
Ocağında sen kazağın oynayan
Gürcü kızdan doğmuş kül gibi ufak çocuk idi.

1 Taşburun: Bir yer adı.
2 Kızburun: Bir yer adı.
3 Kabartı: Kabartı halkı.

-2-
Aylanışıp agagan Ana-Terk,
Yagasında mina tigip olturdum.
Toguz xırlı tübegimni qolga alıp,
Göndelen gesip yol salıp,
Göndelen - arqa tayav, davlu - yav,
Yav bolsa da qarşı gelip, uruşdum,
Savutlusun men olanı öltürdüm,
Çaçlıların yesir etip geltirdim,
Qarabulaq qattı yavdan xarc aldım.

-3-
Qollar qolga urulsa,
Tavlar tavga tarılsa,
Duv tutgan biyler-xanlar qırılsa,
Tuvmalaym beşler segiz gesilse,
Sen, qazagım, qanlı tonav çeçedifi.
Terikler tolup, sel gelse,
Ernevleri bulan tefi gelse,
Yagınları qalmay qırılsa,
Yagınlarm aldın geçedin!
Yagalaşgan günlerde,
Tuvra çabıp getedifi,
Sen, qazagım, tüyün sırm çeçedifi.

Tarlansız, qazaq, atga minmedifi,
Sıypavsuz xan gübeler giymedin,
Minegenin cıgan tüznü börüsü,
Giyegenifi şarabiler terisi.
Mehderin bulan, qazaq, sadagıfi-
Sadagıfını seni görgen murzalar
Salam bergen, gerti ayan pirdir dep,
Sarayınnı seni görgen biykeler
Açıp girgen, bu da cennet üydür dep.

ERENLER DEĞEN BULAN ER BOLMAS

-5-
Aylaga arslan çapsa,
Alam art siniri çan bolur;
Aylar bulan günler tutulsa,
Arasına adam baqmas gün bolur,
Yazanaqlı gübe yırtılsa,
Ağar erler bağır qaplap yamarmı?
Tuvasız teli ulanlar bolmasa,
Tuşmamna tuvra çapma çıdarmı?
Tuvasız tuvgan alay arslan er
Alam onun-solun qararmı?
Tuşmamna totga alar öcünden
Çıgar canın qara pulga sanarmı?

-6-
Argumaq ariv atlar sesgense,
Aq denizni qarşı aldmda yuvşarmı,

-2-
Dolanamk akan Ana Terk,
Kıyısında bina dikip oturdum.
Dokuz façetalı tüfeğimi ele alıp,
Mızrak kesip yol açıp,
Mızrak, arka destek; kavgalı, düşman;
Düşman olsa da karşı gelip vuruştum,
Onların silahlısını ben öldürdüm,
Saçlılarını esir alıp getirdim,
Karabulak(lı) amansız düşmandan haraç aldım.

-3-
Dereler derelere vurulsa,
Dağlar dağlara uğrasa,
Bayrak tutan beyler hanlar kırılsa,
Doğmakla beşler sekiz kesilse,
Sen, kazağım, kanlı giysiler soyunur idin.
Terik^ ırmağı dolup, sel gelse,
Kıyıları ile denk gelse,
Yanındakiler kalmayıp kırılsa,
Yanındakilerini önce affederdin.
Savaş günlerinde,
Doğru koşturup giderdin,
Sen, kazağım, düğüm sırrını çözerdin.

-4-
Doğansız, kazak, ata binmedin,
Silmeden han zırhlarını giymedin,
Bindiğin Cıgan düzünün börüsü,
Giydiğin şarabiler kürkü,
Yayın ile, kazak, sadağın,
Sadağını senin gören mirzalar,
Selam vermiş, gerçek apaçık pirdir, diye,
Sarayını senin gören bey kadınlar
Açıp girmiş, bu da cennet evidir, diye.

ERENLER DEMEKLE ER OLUNMAZ

-5-
Aylarca aslan koşsa,
Onların art siniri toz olur;
Aylarla günler tutulsa,
Arasına adam olmaz gün olur,
Dayanıklı zırh yırtılsa,
Ona erler bakır kaplayıp yamar mı?
Koçak deli oğlanlar olmasa,
Düşmanına doğru saldırmağa dayanır mı?
Koçak doğmuş öyle aslan er
Onların sağına soluna bakar mı?
Düşmanına paslanan öcünden
Çıkacak canını kara pula sayar mı?
-6-
Yorğa güzel atlar irkilse,
Ak denizin karşısında dinlenir mi?

Üyde qazaq köp yatsa,
Bellerin gümüş bulan qurşarmı?
Yagalanı basıp, yav gelse,
Batırlanı buvunları boşarmı?
Tav aralap qoş salmay,
Arqalam bavrun qıdırmay,
Argumaq ariv atlar arıtmay,
Yat ellege barıp, özün tanıtmay,
Atalardan batır tuvgan ulanlar
Üylerinde yatıp turma oşarmı?
Ellerin basıp yav gelse
Batırlanı buvunları boşarmı?

Evde kazak çok yatsa,
Bellerini gümüşle kuşatar mı?
İllerini basıp, düşman gelse,
Batırların eli ayağı boşanır mı?
Dağ aralarına çadır salmayıp,
Tepelerin bağrında gezmeyip,
Yorga güzel atları yormayıp,
Yad illere varıp, kendini tanıtmayıp,
Atalardan batır doğmuş oğlanlar
Evlerinde yatıp durmak ister mi?
İllerini basıp, düşman gelse,
Batırların eli ayağı boşanır mı?

-7-
Yasavullar görse, yaşanıp,
Yasanganlar görse, belsenip,
Yaşanıp, yavga çabar batırlar,
Yamanlardan qolay eken qatmlar.
Eki yaman bir-birine betleşse,
Yarevke söylep, yatarlar;
Eki batır bir-birine betleşse,
Oybolatga oysuz canın satarlar.
Can - ayavsuz, çarx - halsiz,
Çapsa, geser batırlanı bolatı.
Çapgan gün aziz canın ayaygan
Yamanlaga Allahnı nün nalatı!

-7-
Silâhlılar görse, donanıp,
Donananlar görse, canlanıp,
Donanıp, savaşa koşar batırlar.
Yamanlardan daha iyi imiş kadınlar.
İki yaman bir biriyle çekişse,
Dalkavuk gibi konuşurlar;
İki yiğit birbiriyle çekişse,
Kılıca düşünmeden canını satarlar.
Canını sakınmadan, gövde halsiz,
Savursa keser yiğitlerin kılıcı.
Kavga günü aziz canına kıyamayan
Yamanlara Allah'ın bin laneti!

-8-
Esgi gönler dabaglansa, em alır,
İt yamanlar masxaranı kem alır,
Ellerde huya, quvun değende,
İgitler argumaqga yer salır.
Tuvlar tuvga urulsa,
Tuv tutgan arslan erler qırılsa,
Gök gülleden gözler burulsa,
Külbaylar ülkü tüpge çırmalır.
Yaşıngan bulan qutulmas,
Yazıvları yazda yetgen son,
Qarşı turup, Azireyil qatılsa,
Qaçgan bulan qutulurmu ötgen sofi?
Qonaq üyge cıyılışıp, nece de
Qorqaçlar maqtanadır getgen son.

Eski gönler tabaklansa, em alır,
İt yamanlar maskarayı kem alır,
İllerde "vah, tehlike!" dendiğinde,
Yiğitler yorga ata eyer bağlar.
Bayraklar bayraklara vurulsa,
Bayrak tutan aslan erler kırılsa
Gök gülleden gözler dönse,
Korkaklar çalı altına dolanır.
Gizlenmekle kurtulmaz,
Yazıları yazda yettikten sonra.
Karşı durup, Azrail saldırsa,
Kaçmakla kurtulur mu geçen sonra?
Konuk evde toplanıp, ne kadar da
Korkaklar övünürler gittikten sonra.

-9-
Sabanlıqlar tübü sari saz,
Sargayıp, erler girer tübüne,
Saburlar sonun oylaşır,
"Sen-men" dese, osal girer kebine.
Ol osallar onlu-tersli bolsa da,
Oçar taşnı erkelep-biylep alsa da,
Oybolatlar bir-birine urulsa,
Oyu birden gelip qalar ebine.
Osallar öktem söyler pulundan,
Çayqalar, tüz yürümes yolundan,
Özleni zat da gelmes qolundan
Selpinip, arek çagıp, tebine.
Batırlardan biri taman tügülmü,
Osallanı köbüne?!

-9-
Tarlalar altı sarı saz,
Sararıp, erler girer dibine.
Sabırlılar sonunu düşünür,
"Sen-ben " dense, zayıf girer kılgına.
O zayıflar düz ters olsa da,
Oçar taşına azizleyip alsa da,
Kamalar birbirine vurulsa,
Fikri birden gelip kalır çaresine.
Zayıflar övünür pulundan,
Sallanır, düz yürümez yolundan,
Kendilerinin bir şey de gelmez elinden
Çekilip, geri kaçıp tepinir.
Batırlardan biri tamam değil mi,
Zayıfların çoğuna?!

-10-
Çabuvullar çapmay, çalt ozmas,
Çapgan gün canlı igitden at da ozmas.
İgitler cayalaşgan günlerde,
Şamlanıp can qıynamay, bet tapmas.
Qonaq üyde ullu söyler osallar,
Qıym günde ses çıgarmay, pusarlar.
Uruşlaga uça çabar batırlar.
Uvuçuna ot alıp,
Çaynarına gülle alıp,
Çağarın düşmanına baqdırıp,
Çançarından qara qanlar aqdırıp,
İgitler savutuna saylanır,
Osallar busa ol günde
Qoş artına aylanır.

-12-
Er çırağı - eki göz,
Er xaznası - gerti söz.
Nala tlar bolsun yalganga,
Yalgan aytıp, dos tutup,
Dosnu malın alganga!
Til yalmangan tübümdegi güren at-
Tilegen dosdan anı ayaman!
Tileklerin meni bulan birce tutgan qurdaşdan
Soltanlay meni aziz canım ayaman!
Abdıramas batır erler, adamas,
Osallaga barıp arqa tayamas!
Asillege aslam bolup, qulluq et,
Qızbaylanı cıymına biylik et!
Çomartlar bulan çoquşma,
Namartlanı sözün gerti alma,
Saylangan toguz günge toqtaşmay,
Sıgal tartgan yaş yürekge oylaşmay!

-13-
Atalardan bizge qalgan yarlılıq,
Yarlılıqdan, heyler, yaman eken yafuzlıq!
Yarlılıqga yarlı yamav saldırgan,
Qızbaylaga yagasmdan aldırgan.
Maydanlaga yanız terek bitmesin,
Bitse de, iyelmesin, sınmasın!
Atalardan yanız ulan bolmasm,
Bolsa da, avrumasm, ölmesin!
Ol yesir bu dün'yada bir de qıym görmesin!
Oytanlaga bitgen aq ölen -
Ondan atlaga bir yem bolmay.....
Yaxşıga bir yaman uru tansa,
Ne gerekler etgen bulan em bolmay.
Yaxşı erkekler barı birdey ten bolmay,
Erenler değen bulan er bolmay.
Erenleni barı birdey ten bolmay.
Anan ölsün, bizin qoççaq ulanlar!
Alaşalar minip çıqsa, yol tabar,
Yol tapmasa, can bahası mal tabar!
Yere girsin atalardan kukay tuvgan qızbaylar-
Tüyelege minip çıqsa, it xabar!

-10-
Koşular koşmayıp, çabuk ileri gitmez,
Koşu günü canlı yiğidi at da geçemez.
Yiğitler yaylar atıştığı günlerde,
Öfkelenip can incitmezse saygı bulmaz,
Konuk evinde büyük konuşur zayıflar,
Zor günde ses *çıkarmayıp, pısarlar.*
Kavgalara uçarak koşar hatırlar,
Avcuna ateş alıp,
Ağzına gülle, kurşun alıp,
Tüfeğini düşmanına çevirip,
Kamasından kara kanlar akıtıp,
Yiğitler silâhına yapışır,
Zayıflar ise o günde
Çadır ardına savuşur.

-12-
Er çırağı, iki göz,
Er hazinesi, iki söz.
Lanetler olsun yalana,
Yalan söyleyerek, dost tutup,
Dostunun malını alana!
Dilini yalanan altımdaki boz at,
Dileyen dosttan onu aziz görmemi
Dileklerini benimle birlikte tutan yoldaştan
Sultan gibi benim aziz canımı aziz görmemi
Korkmaz batır erler, şaşırmaz,
Zayıflara varıp sırtını dayamaz!
Asillere faydalı olup, kulluk et,
Korkakların meclisine beylik et!
Cömertler ile tartışma,
Namertlerinin sözünü gerçek alma,
Seçilmiş dokuz günü beklemeden,
Parlak, genç yüreği düşünmeden!

-13-
Atalardan bize kalmış fakirlik,
Fakirlikten, hey, yaman imiş yalnızlık!
Fakirlikten fakir yama ettirmiş,
Korkaklara yakasından aldırmış.
Meydanlara yalnız ağaç bitmesin,
Bitse de eğilmesin, kırılmasın!
Babalardan yalnız oğlan olmasın,
Olsa da hastalanmasın, ölmesin!
O *esir bu dünyada hiç çile görmesin!*
Derelere biten ak ölen[1]*,*
Ondan atlara hiç yem olmaz.
iyiye bir kötü hırsız uğrasa,
Ne yapsan da derman olmaz.
İyi erkeklerin hepsi denk olmaz,
Erenler demekle er olmaz.
Erenlerin hepsi denk olmaz.
Anan ölsün, bizim koçak oğlanlar!
Atlara binip çıksa, yol alır,
Yol almasa, can pahası mal alır!
Yere girsin babalardan ödlek doğan korkaklar;
Develere binip çıksa, it kapar!

Hey, Allahım, netgen edim netmege,
Men yesirge, şulay zulmü etmeğe?!
Bırıngılay davlar sama bolsadı,
Gjılıçımnı qızıl xumga bileme,
Allahımdan betyarıqlıq tileme!
Göndelen yatgan şolay gök deniz,
Gogaman quruq salsa, boylamay.
Atalardan qoççaq tuvgan ulanlar
Bu günlerde ölmekligin oylamay.
Atalardan qoççaq tuvgan ulanlar,
Bu günlerde qılıç tiyip, davda ölsün,
Oçarlarda maqtanagan qmgır papax qizbaylar,
Qıçıtganlar xabıp, şolay bavda ölsün!

-14-
Argumaq ariv atlar maqtansa,
Çabuvulda aldın boldum der;
Itelgidey eki quşlar maqtansa,
Havadan itsiz quvlar aldım der;
Atolular maqtansa,
Aylandım da, çüylendim
Qaytıp gelip, atayurtum tapdım der

-15-
Yar yagalap yürüme,
Omurasa, ölersen-
Yamanlaga baş qoşma,
Yamandan ne görersen?
Yamanga yalmgan yav qalmas,
Yanıgan bulan yaman qılıç yanılmas,
Yanısafi bolat qılıç yanılar;
Yamz bolup tuvsa da,
Yaxşı ulan tanılar!

-16-
Elin basıp düşman asger gelse de,
Batırlar tuvra çabup ölse de,
Hüner çıqmas qızbay erni özünden.
Qanıp gelip tiygen gülle köp qolay
Bir osalnı onsuz gelgen sözünden.
Şu sözlege yalgan deygen kim bolsa,
Haqılma gerti oylaşıp qarasın.
Dün'yadagı tamin doxtir sav da etmes
Bir qızbaynı tilden salgan yarasın.
Oçarlarda qavga etegen erleni
Ayırmağız (zaral bermes!) arasın.

MUNA HALİ GÜNÜ GELDİ- GÖREYİM!

-17-
Edilleni aldı - ölenlik,
Ölenlikde at semirse, göreyik.
Bal ayaqda maqtanagan osallar,
Muna, enni günü geldi, göreyik!
Qayırlaga qara sallar tirelgen.
Şöşge-qılıç qınlarına bilengen;

Hey Allahım, ne etmiştim, ne edecekken,
Ben köleye, şöyle zulüm etmeye?!
Eskisi gibi bari savaşlar olsaydı,
Kılıcımı kızıl kumla bilemeye,
Allahımdan yüz aydınlığı dilemeye!
Enine yatan şöyle gök deniz,
Gürgen ağacı salsan boylamıyor.
Babalardan koçak doğan oğlanlar,
Bu günlerde öleceğini düşünmez.
Babalardan koçak doğan oğlanlar,
Bu günlerde kılıç değip savaşta ölsün,
Oçarlarda övünen eğri kalpaklı korkaklar,
Isırgan otları dalayıp şöyle bahçede ölsün!

-14-
Argamak güzel atlar övünse,
Koşularda birinci oldum der;
Doğan gibi iki kuşlar övünse,
Havadan tazısız kuğular aldım der;
Soylular övünse,
Gezip de dolaştım;
Dönüp gelip, ata yurdumu buldum der.

-15-
Yar kıyısında yürüme,
Çökerse, ölürsün.
Kötülere baş koşma,
Kötüden ne görürsün?
Kötüye yaranan düşman kalmaz,
Bilemekle kötü kılıç keskinleşmez,
Bilersen, çelik kılıç bilenir;
Yalnız olup doğsa da,
İyi oğlan bilinir!

-16-
İlini basmaya düşman askeri gelse de,
Batırlar doğru saldırıp ölse de,
Hüner çıkmaz korkak erin kendinden.
Şaşıp gelip değen kurşun çok daha iyi
Bir zayıfın münasebetsizş sözünden.
Şu sözlere yalan diyen kim olsa,
Aklına gerçek düşünüp baksın.
Dünyadaki bütün hekim da iyileştirmez
Bir korkağın diliyle açtığı yarasını.
Oçarlarda kavga eden erleri
Ayırmayınız (zararı vermez!) arasını.

İŞTE ŞİMDİ GÜNÜ GELDİ, GÖRELİM!

-17-
Edillerin önü ölenlik
Ölenlikte at semirirse, görelim.
Bal kadehinde övünen zayıflar,
İşte, şimdi günü geldi, görelim!
Kumlara kara sallar dayanmış,
Kılıçlar kınlarına bilenmiş:

1 Ölen: çarıkların tabanında kullanılan bir ot çeşidi.

Qara nartday erler gerek bu işleğe,
Qara nartday erler bulan bolmasa,
Taqmlangan gümüşdey,
Taqtalangan altmday
Haqıl bulan sözler gerek bu işleğe;
Haqıl bulan sözler bulan bolmasa,
Antlar bulan santiar gerek bu işleğe;
Antlar bulan santiar bulan bolmasa,
Bir-birletip, qaburgasm suvursa,
Arqasmdan qara qanlar çubursa,
Tisin qısmas erler gerek bu işleğe!

-18-

Azavlanı aldı - gök yuvşan,
Şo yerlerde at semirtip, mineyik.
İçgilerde maqtanagan ulanlar,
Muna, enni günü geldi- göreyik!
Saburlar tübü - sari altın,
Saburga zat yetermi?
Algasagan gişini işi on bolmas,
Barmaqlarm xapgan bulan sofi bolmas!

Qayırlaga qara nartlar tirelse,
Qara natrday güçler gerek günlerde;
Qara nartday güçler bulan bolmasa,
Tav xarmansa, talmasday,
Tav tuyaqlı atlar gerek günlerde;
Ondan da asuv bolmasa,
Şmcır-şmcır şo, elivaş, çiy temir,
Çiy temimi bişlaq yimik gesegen
Şmt osmanlı qılıç gerek günlerde;
Ondan da asuv bolmasa,
Qaburgasın bir-birli etip suvursa,
Suvlayın qanı yerge çubursa,
Qaşın-gözün sıtmas erler gerek günlerde;
Ondan da asuv bolmasa,
Taqıllaga tartgan altmday,
Tazalangan pitat gümüşdey
Sözler gerek günlerde;
Ondan da asuv bolmasa,
Xudayım bir epli Allah -
Süyüp etgen işidir dep,
Tayanışıp turma gerek günlerdir!

-20-

Qaragaylar batar sel gelse, Qara seldey
sıgılışıp yel gelse, Yel teberip, sel tartıp,
Qapultundan tüşüp şogar batayıq. Doslar
- düşman, düşman - dos Qarşılaşıp
qamaşgan günlerde Qayralıp kimge tübek
atayıq? Qayıq batıp, qazaq erler aqgan
son, Talpmıp yagasma çıqgan son,
Düşman uçun dosnu üyün yıqgan son
Töşeksiz hali neçik yatayıq?

Kara hatır gibi erler gerek bu işlere,
Kara batır gibi erlerle olmazsa,
Ağartılmış gümüş gibi,
Sarı renkli altın gibi
Akıl ile sözler gerek bu işlere;
Akıl ile sözler ile olmasa,
Antlar ile sözler gerek bu işlere;
Antlar ile sözler ile olmasa,
Bir bir, kaburgasını savursa,
Arkasından kara kanlar akıtsa,
Dişini kısmaz erler gerek bu işlere.

-18-

Azak denizinin önü, gök pelin,
Şu yerlerde at semirtip, binelim,
İçki meclisinde övünen oğlanlar,
İşte, şimdi günü geldi, görelim!
Sabrın altı san altın[1]*,*
Sabra bir şey yeter mi?
Acele edenin işi iyi olmaz,
Parmaklarını ısırmak sonra fayda vermezi

-19-

Mertlere[2] *kara hatırlar dayansa,*
Kara batır gibi güçlüler gerek günlerde;
Kara batır gibi güçlülerle olmasa,
Dağ yapışsa, yılmaz gibi,
Dağ tırnaklı atlar gerek günlerde;
Ondan da fayda olmasa,
Zincir zincir şu, lânetli, çiğ demir,
Çiğ demiri peynir gibi kesen
Keskin Osmanlı kılıcı gerek günlerde;
Ondan da fayda olmasa,
Kaburgasını bir bir edip savursa,
Su gibi kanı yere aksa,
Gözü korkmayan erler gerek günlerde;
Ondan da fayda olmasa,
kaplara çekilen altın gibi,
Temizlenmiş iyi gümüş gibi
Sözler gerek günlerde;
Ondan da fayda olmasa,
Hüdam, bir çareli Allah
Dileyip ettiği iştir diye,
Dayanışıp durma gerek günlerdir.

-20-

Çam ağaçlan gömülür gibi sel gelse,
Kara sel gibi güçlü yel gelse,
Yel devirip, sel çekip,
Düşünmeden düşüp şuna hatalım.
Dostlar, düşman; düşman, dost
Karşılaşıp karıştığı günlerde
Öfkelenip kime tüfek atalım?
Kayık batıp, kazak ereler aktıktan sonra,
İleri atılıp kıyıya çıktıktan sonra,
Düşman için dostun evini yıktıktan sonra,
Döşeksiz şimdi nasıl yatalım?

1 Sabrın altı sarı altın: Sabrın sonu selâmet.
2 Bvırada geçen *qayır* kelimesi, "kum (kumsal, sahil)" anlamında da kullanılmış olabilir.

Yoluqganda yoyma süyse yamanlar
Yügürük alaşaday yortayıq,
Yortganda da quva- gelse hizibiz
Yuldur yürek toqtaşdırıp tutayıq.
Qoy değende qoymay-zulmu etgen sofi
Qaharlanıp qattı bolmas erleni
Üç baylanı tamaküge satayıq!

Karşılaşınca yok etmek istese kötüler
Yürük atlar gibi koşalım,
Koşunca da sürüp gelse izimizi
Titrek yüreği yatıştırıp duralım.
Bırak dediğinde bırakmayıp zulüm ettikten sonra
Öftkelenip katı olmayan erleri
Üç deste tütüne satalım!

-21-
Gogaman terekleni yıgayıq,
Olanı ör-enişge süyreyik.
Olanı ters butagı sıngança,
Tüyeleyin temir tonlar giyeyik!
Sırıvlardan sasıq terler çıqgança,
Aşayıq da, içeyik, qazagım,
Quruq salıp, bizin olar yıqgança!

-21-
Kayın ağaçlarını yıkalım,
Onları yukarı aşağı sürükleyelim.
Onların ters budağı kınhncaya kadar,
Deve gibi demir kürkler giyelim!
Dikişlerden kokulu terler çıkıncaya kadar,
Yiyelim de, içelim, kazağım,
Sırık salıp, bizi onlar yıkmadan.

SİZİN QAVUM CEPKEN BERSE, TON BERMES

SİZİN KAVİM CEPKEN* VERSE, *KÜRK VERMEZ

-22-
Artı- qala, aldı- tav,
Sıgılışıp gelgen qattı yav.
Sıgılışıp qattı yaman yav gelse,
Ol yerlerde başın suqma yer bolmas.
Ol yerlerde başın suqma yer bolmasa,
Giygen arivler, "Başıbız bugün olca bolur!"- dep,
Sıpgırılıp olar arek çıqmasmı?
Cavharlı tübekleni qolga alıp,
Aq bilekden sıganıp,
Uvurtuna gülle alıp,
Uvuçuna ot alıp,
Kapuga artın bek tayap,
Qattı uruşup, yav qaytargan qazaqnı
Xudayım qazabm tikme süygende,
Titiretip, birden üyün yıqmasmı?

-22-
Ovaların ardı kale, önü, dağ,
Toplaşıp gelen katı düşman.
Toplaşıp katı kötü düşman gelse,
O yerlerde baş sokmağa yer olmaz.
O *yerlerde bay sokmağa yer olmasa,*
Giyinmiş güzeller "Başımız bugün eş olur!" diye,
Kaçıp onlar uzağa çıkmaz mı?
Cevherli tüfekleri ele alıp,
Ak bileği sıvayıp,
Ağzına mermi alıp,
Avucuna ateş alıp,
Kapıya sırtını pek dayayıp,
Katı vuruşup, düşmanı kaçıran kazağın
Attanım gazabını vermek istediğinde,
Titretip, bir gün evini yıkmaz mı?

-23-
Atlan bar alpan-alpan ayaqlı,
Erenleri ernin basgan mıyıqlı,
Avlağı at oynatar yer tügül,
Adamları adam batar el tügül.
Avlağını xumu turpu, taşı egev,
Qaqgan bulan argumaqga nal qoymay...
"Bar-bar" - deysen men qazaqga, bar deysen,
Bargan sayın ol buzulgur qararu,
Basgan sayın onu avlağı çağıl taş.
Hara enni men qazagm baraman:
Giyerime yırtılmaygan bekden ber,
Taganma qıçgır qaytgan qılıç ber,
Çançarıma qısga saplı sünü ber;
Zmgır-zmgır avuzlugun çaynaygan,
Qamuçu ursa eçki yimik oynaygan,
Qıymlı günler qarşı gelgende
Qazagmnı arıp yolda qoymaygan,
At gezende qan tamgalı qara at bar,
Minme bersen, qazagma sonu ber,
Bayraq bersen bugün mağa saylap ber,

-23-
Atları var yorga yorga ayaklı,
Erkekleri dudağını basmış bıyıklı,
Meydanı at oynatır yer değil,
Adamları adam batar il değil.
Ovasının kumu iri, taşı eğe,
Kakmakla argamağa nal bırakmıyor..
"Var var" dersin ben kazağa, var dersin,
Vardıkça, o bozulası karanlık,
Bastıkça onun ovası çakıl taş.
İşte şimdi ben kazağın varırım:
Giymem için yırtılmayan sağlamından ver,
Takmam için eğri dönen kılıç ver,
Saplamam için kısa saplı süngü ver;
Şakır şakır gemini çiğneyen,
Kamçı vurulsa keçi gibi oynayan,
Zor günler karşı geldiğinde
Kazağını yorulup yolda bırakmayan,
At ahırında kan damgalı kara at var,
Binmemem için verirsen, kazağına şunu ver,
Bayrak verirsen bugün buna seçip ver,

Şo bayraqnı töbelege qaqmasam,
Menden alıp törde olturgan qızga ber.
Yagalanı basıp gelgen yav da bar,
Bir alaga tuvra çapmaq mendendir
Anan ölgür, at yığılıp, yer de avsa,
Yer üstünde batır qazaq er de avsa,
Süyegimni süyrep almaq sendendir,
Süyegimni süyrep meni almasan,
Geltirip qonaq üyge salmasan,
Qonuravlu qonaq üyün çuv bolsun,
Çerlemerde içer balın uv bolsun!

Terekleni çay qalmagı yeldendir,
Biyleni biy bolmagı eldendir.
Biyleni biy bolmagı ne bolsun,
Özdenine süygen malın bermese?
Özdenini özdenliği ne bolsun,
Biyi bulan tartışganda ölmese?
Özekli suvlar örge aqmas,
Özdenler yaman söz qatmas.
Özdenler özler yaman söz qatsa,
Özleni özden başın sıylatmas.
Qanatlı qaraquşlar uçgan son
Uyasına tügül ese qonarmı?
Qazagım xatarlı oq tartgan son,
Biy-özden dep sorarmı?

-25-
Emençikler tübü sari bal,
İçgen erge aş bolsun!
Yete haqıllı sav başlar,
Yaş busa da arabızda baş bolsun!
Haqılı yoq boş başlar-
Biy bolmasın, xan bolsun,
Bu dun'yadan bolmaganday tas bolsun!

MAL DEY TURUP BAŞ GETER

-26-
Erenler çapgan sayın baş gesmes,
Erenler urgan sayın qan tökmes,
Erenler bir de ozdurur, bir de ozar,
Erenler bir de aldırır, bir de alar, '
Tülküleyin yassı avlaqda tonalar,
Böşükleyin salga bölenir,
Gömmek yamuçulaga köklenir,
Gök atlaga yüklenir.
"Mal" dey turup baş geter,
Gede namart dun'yada
Negetine kim yeter?

Gök ediller edi turusun
Gök denizler edi qonuşufi!
Artından gögerdigin iyertip,
Uçarmıken gök quvlanı sonası?

Şu bayrağı tepelere kakmasam, Benden
alıp törde oturan kıza ver. ' ilimizi
basıp gelmiş düşman da var, Bir
onlara doğru saldırmak bendendir
Anan ölsün, at yıkılıp, eyer de düşse,
Eyer üstünde batır kazak er de düşse,
Cesedimi sürüyüp almak sendendir,
Cesedimi sürüyüp benim almazsan,
Getirip konuk evine koymazsan,
Çınlayan konuk evin sessiz olsun,
Fıçılarda içtiğin balın ağı olsun.

Ağaçların sallanması yeldendir,
Beylerin bey olması ildendir.
Beylerin bey olması ne olsun,
Özdenine istediği malını vermezse?
Özdenin özdenliği ne olsun,
Beyi ile tartıştığında ölmezse?
Akar sular yukarı akmaz,
Özdenler kötü sözler söylemez.
Özdenler kendileri kötü sözler söylese,
Kendilerinin özden başını saydırmaz.
Kanatlı kara kuşlar uçtuğunda,
Yuvası değilse konar mı?
Kazağım belâlı okunu çektikten sonra,
Bey özden diye sorar mı?

-25-
Meşeler altı sarı bal,
İçen ere aş olsun!
Erer akıllı sağ başlar,
Genç olsa da hepimize baş olsun!
Aklı olmayan boş başlar,
Bey olmasın, han olsun,
Bu dünyada olmamaş gibi yok olsun!

MAL DERKEN BAŞ GİDER

-26-
Erkekler her vuruşta baş kesmez,
Erkekler her vuruşta kan dökmez,
Erkekler bir yenilir, biryener,
Erkekler bir aldırır, bir alır,
Tilki gibi düz ovada soyulur,
Beşik sala belenir,
Gömgök yamçılara kapanır,
Gök atlara yüklenir,
"Mal" derken baş gider,
Bu namert dünyada
Muradına kim yeter?

27-
Gök İdiller idi durduğun yer,
Gök denizler idi konduğun yer!
Ardından kuşunu izletip,
Uçar mı ki gök kuğuların sunası?

Gözünden qanlı yaşın kepdirmes
Atlangan qazaq erni anası.

-28-
Yarqmah qara taşlar çartlasın,
Yarqıçları bugün mağa tiymesdey,
Yasavullu barlaqlaga ot tüşsün
Yalınları bugün mağa yetmesdey. ,
Yarqmalı qara taşlar çartladı,
Yarqıçları gelip gözüm çıgardı.
Yasavullu barlaqlaga ot tüşdü,
Yalınları gelip boyum yallatdı.
Eki-üç qızbay arağa aldı, aldatdı,
Biri alıp taqdı boynumdagı tübegim,
Yarılgandır sonda arslan yüreğim.
Birleri de xmcalımnı taqdılar, Meni de
alıp Sayasanga baqdılar.

-29-
Biz atlandıq, hayt, ulanlar, nece de,
Ayları yoq tun qaranı gecede,
Alaşanı canlar bulan ten görüp,
Tatli uxunu on bölüp,
Qaraman töbeleni başında
Qara yallı qart yügürük at minip,
Yamuçunnu, qazaq, aq qıravga batdırıp,
Açuvundan yaman tanlar qatdırıp,
Adarşay şulay tapgan mallaga,
Süyeklerin süyrep salıp şallağa.

TARTIP ALIP QOYARMIKEN QARA YER

-30-
Bu dün'yadan nece türlü er taygan,
Xıylı börkler, çüyge ilinip, boş qalgan.
Otavlarda köp arivler muftayıp
Erenleni başı qayda qalmagan?
Yassı arqada asav tayday duvlatıp,
Azireyil kimge quruq salmagan?
Azireyil değensıylımalayik
Boş qaytarmı can almağa gelgen sofi?
Azireyil can almağa bolurmu
Yaratgan Xudayımdan soramay?
Qazagım ogar canın berirmi
Yançıgında ot-güllesi qorumay!

-31-
Apasılar yimik tuvgan Tançolpan
Savla berir, dün'yalaga batgmça,
Köp qıdırgan, anafi ölsün, qazaq er
Qan sıqtatdın, qara yerde, yatgınça.
Turşular tuvdu busa bat enni
Batır qazaq öldün busa, yat enni,
Qaragaydan qıyıp etgen aq tabut
Batmadımı, qazaq, seni etine,
Başalagan başlar satıv bolur dep,
Aytmadımmı, qazaq, seni betine,

Gözünde kanlı yaşını kurutmaz
Atlanmış kazak erin anası.

Kırık kara taşlar çatlasın,
Parçalan bugün bana değmez gibi,
Kırdaki ham topraklara ateş düşsün
Alevleri bugün bana yetişmez gibi.
Kırık kara taşlar çatladı,
Parçalan gelip gözümü çıkardı,
Kırdaki ham topraklara ateş düştü,
Alevleri gelip gövdemi yaktı.
İki-üç korkak araya aldı, aldattı,
Biri alıp taktı boynumdaki tüfeğimi,
Yarılmıştır orada aslan yüreğim.
Birleri de hançerimi taktılar,
Beni de alıp Sayasan 'a baktılar.

-29-
Biz atlandık, ay, oğlanlar, nice de,
Ayları yok kapkaranlık gecede,
Binek atımı canlarla denk görüp,
Tatlı uykuyu on bölüp,
Akgürgen tepelerinin başında
Kara yeleli yaşlı yürük ata binip,
Yamçını, kazak, ak kırağıya batınp,
Öfkesinden yaman tanlar doğdurup.
Vay, lanet olsun, şöyle bulunmuş mallara,
Kemiklerini sürüyüp koyan sallara.

ÇEKİP ALIR MI Kİ KARA YER?

-30-
Bu dünyada nice türlü er gitmiş,
Hayli kalpaklar, çiviye asılı, boş kalmış.
Odalarda çok güzeller üzülüp
Erkeklerin başları nerelerde kalmamış?
Yassı tepede kır tay gibi coşturup,
Azrail kime sırık salmamış?
Azrail diyen saygılı melek
Boş döner mi can almağa geldikten sonra?
Azrail can alabilir mi,
Yaradan Allahımdan sormadan?
Kazağım ona canını verir mi,
Kesesinde barutu kurumadan!

-31-
Bakır akçeler gibi doğmuş Çobanyüdızı
Işık verir dünyalara, batıncaya kadar.
Çok gezmiş, anan ölsün, kazak er
Kan akattın; kara yerde, yatıncaya kadar.
Yaz sıcağı geçti ise bat şimdi
Batır kazak öldün ise, yat şimdi,
Çam ağacından kesip yapılan ak tabut
Batmadı mı, kazak, senin etine,
Baş yürütenler satış olur diye,
Söylemedi mi, kazak, senin yüzüne,

Qartlıgı qarşı gelgen anannı Qaygılar
bulan yıbatdın, Aqsaqallı bolgan atannı
Muna enni esgi avruvun qozgatdın!

-32-
Yapragı yaşıl ala qammaqaday/
Butaqları burma-gümüş halqaday,
Yaprağı gül çeçekden yaragan,
Butaqları kökde yulduz sanagan,
Tamurları tavnu-taşnı taragan,
Salqmına san, min asger qonagan
Başı altın, dosum, tereksen,
Asırayman, seni ayayman.
Sen çi meni bir günüme gereksen.
Yüreğin yügürük atnı başıday,
Mingenifi qayın quşuday,
Ayrı tizden yügünüp,
Aq bilekden sıganıp,
Tefiirime tilek tiley yalbarsafi
Bolcallı günden ömür uzalmas,
Yaratganım başlap yazgan yazıvun
Taxda olturgan paça busa buzulmas
Eki-ekiden qanat yasap uçsa da
Quş qutulmas bolcaldan,
Er qutulmas accaldan.
Accal bizge üç xırlangan bolat oq
Xatir de etmes yetişgen sofi xandır dep,
Yetişgen son urup yığar at yimik,
Dos-qardaşdan kömek bolmas ol günde
Bir arekge qaçıp çıgar yat yimik
Dün'ya değen olay aççı denizdir
Gemesi onda kimni batmagan?
Qara yer değen axır bir üydür,
Altın taxdan ayrılıp,
Quçaqlap onu kimler yatmagan?

-33-
Yar qıdırgan suv tabar;
Suv qıdırgan sal tabar;
Argumaq, arıq busa, yal tabar;
Atolü, yarlı busa, mal tabar;
Qardaş qalsa, yurt tabar;
Qatın qalsa, er tabar
Tunda turup, süt bergen,
Tun uxusun üç bölgen
Bizin tapgan analar,
Biz öldü dep eşitse,
Enni bizden sofiratın,
Yılay-sıqtay, kör tabar.

-34-
Geçelerde çaqsız tavuq qıçırsa,
Bolcalsız bizge tanlar qatarmı?
Tanlavlaga bitgen alay qızıl til,
Tarlıqgan gün taş çaynasa, yutarmı?
Gezegen bulan, yessiz, sütegen,

Yaşlılığı karşı gelen ananı .
Kaygılar ile avundurdun,
Aksakallı olmuş babanın
İşte şimdi eski hastalığını depreştirdin!

-32-
Yaprağı yeşil ala deve elması gibi,
Budakları burma gümüş halka gibi,
Yaprağı gül çiçekten yaratılmış,
Budakları gökte yıldız saymış,
Kökleri dağı taşı sarmış,
Serinine çok, bin asker konmuş,
Başı altın, dostum, ağaçsın,
Korurum, seni severim.
Sen ki benim bir günüme gereksin.
Yüreğin yürük atın başı gibi,
Bindiğin kayın kuşu gibi,
Ayrı dizden çöküp,
Ak bilekten sıvanıp,
Tanrıma dilek dileyerek yalvarsan
Vadesi gelen günden ömür uzamaz,
Yaradanım başta yazmış yazısını
Tahtta oturan padişah olsa bozulmaz
İki misli kanat yapıp uçsa da
Kuş kurtulmaz vadesinden,
Er kurtulmaz ecelden.
Ecel bize üç kere sivriltilmiş çelik ok
Hatırını sayıp da vazgeçmez geldikten sonra han diye,
Geldiği zaman vurup yıkar at gibi,
Dost kardeşten yardım olmaz o günde
Bir uzağa kaçıp giden yabancı gibi '
Dünya dediğin öyle acı denizdir
Gemisi orada kimin batmamış?
Kara yer dediğin ahir bir evdir,
Altın tahttan ayrılıp,
Kucaklayıp onu kim yatmamış?

-33-
Kıyıdan giden su bulur;
Su bulan sal bulur;
Argamak at, yorulsa, dinlenir;
Asil olan, fakir ise, mal bulur;
Kardeş kalsa, yurt bulur;
Kadın kalsa, eş bulur
Gece kalkıp, süt veren,
Gece uykusunu üç kere bölen
Bizi doğuran analar,
Biz öldü diye işitse,
Şimdi bizden sonrasını,
Acı acı ağlayarak, mezar bulur.

-34-
Gecelerde vakitsiz tavuk bağırsa,
Süresi dolmadan bize tanlar gelir mi?
Damaklara bitmiş öyle kızıl dil,
Zaruret günü taş çiğnese, yutar mı?
Benç ile, sahipsiz, sütleğen,

Sireşip, sırtlı arqaga bitegen,
Erkeklege taqsırlı gün gelgende
Dün'yalarda bolmaganday getegen.
Tünegün bar, heyt, ulanlar, bugün yoq
Biz yalqganda gönürevler etegen
"Ölsün" değen, heyler, bugün özü ölsün,
Ömürler tileygenler köp bolsun!

Sertleşip, sırtlı tepeye biten,
Erkeklere ceza günü geldiğinde
Dünyalarda olmamış gibi giden.
Dün var, hey oğlanlar, bugün yok
Canımız bezdiğinde sessizce şarkı mırıldanan
"Ölsün" diyen, hey, bugün kendi ölsün,
Ömür dileyenler çok olsun!

BALA QUŞLAR BAVUR ETDEY BİRİKSE

YAVRU KUŞLAR CIGER ETLERİ GİBİ MRIKSE

-35-
Qabulardan qath boran yel esse,
Qayalaga çuvaq ötermi?
Laçinleni on qanatı çort sınsa,
Quvalagan bulan quvga yetermi?
Qırgıy qayır quşlar sızgırsa,
Artından qaz qaqıllap ötermi?
Kökler bulan yerler açuvlansa,
Yerlege gökşült otlar bitermi?
Öpkeli-bavur birikse,
Olaga düşman qılıç ötermi?

-35-
Doğulardan katı bora yel esse,
Kayalara geçer mi?
Doğanların sağ kanadı çıt diye kırılsa,
Kovalamakla kuğuya yeter mi?
Aladoğan cesur kuşlar ıslık çalsa,
Ardından kaz vak vak edip gider mi?
Gökler ile yerler gazaplansa,
Yerlere gökçe otlar biter mi?
Akciğer karaciğer bir olsa[1],
Onlara düşman kılıcı geçer mi?

-36-
Sırıv-sırıv aq giyikler çubursa,
Bir sırlıgıp qaçarmıken erkine?
Yalpaqlayın gelgen alay tatar at,
Qaçma qoymas solanı çı erkine.
Sırıvundan sırıvların ayırır,
Basıp çı bir baqayların mayırır...
Arigi Çaçan tavga qar yavsa,
İçinde bolur sonu suvugu.
İç aradan dos-qardaşlar buzulsa,
Yat gişiler bolur onu yuvugu!

Sürü sürü ak geyikler koşuşsa,
Bir kurtulup kaçar mı ki özgürlüğe?
Koşarak gelen öyle tatar atı,
Kaçmağa bırakmaz şunları özgürlüğe.
Sürüsünden sürüsünü ayırır,
Basıp bir aşıklarını koparır...
Ötedeki Çaçan dağına kar yağsa,
İçinde olur onun soğuğu.
İçinden dost yoldaşlar bozulsa,
Yad kişiler olur onun arkadaşı!

DOS-QARDAŞ BULAN BİRGE KİM YAŞAR?!

DOST KARDEŞ İLE BİRLİKTE KİM YAŞAR?!

-36-
Tavlanı talgır ala tarlanı,
Yallı bolur börüleni arslanı.
Ol börüler altı bolur, beş bolur,
Ol börüler bir-birine öç bolur,
Olanı biri tutar, biri aşar,
Buzulgur gede namart dün'yada
Dos-qardaşı bulan birge kim yaşar?

-36-
Dağların çizgili ala kır doğanı,
Yeleli olur kurtların aslanı.
O kurtlar altı olur, beş olur,
O kurtlar bir birine öç olur,
Onların biri tutar, biri yer,
Bozulmalı bu namert dünyada
Dost kardeşi ile birlikte kim yaşar?

- 3 7 -
Qaburgası yar yimik,
Qarın mayı qar yimik,
Sogumlar berseft, mağa qaban ber,
Asganda avur qazan tolurday,
Öleşgende dos-qardaşga bolurday.

-37-
Kaburğası yar gibi,
Karın yağı kar gibi, -
Kurbanlar versen, bana yabani domuz ver,
Pişirdiğinde ağır kazan dolar gibi,
Üleştiğinde dost-kardeşe yeter gibi.

-38-
Argumaq arıq busa nege oşay?
Arqalarda sılıv yongan smga oşay.

Argamak at arık olsa, kime benzer?
Tepelerde iyi yontulmuş mezar atşına benzer.

1 Akciğer karaciğer bir olsa: Bu mısraın anlamı "İnsan cesur olsa" olmalı.

Atolü yarlı busa, nege oşay?
Gön çarığın götek basgan qulga oşay.
Atolünü yarlıdır dep xorlama,
Yanızdır dep köbüme
Bir atlansa, mal tabar,
Mal tapgandoq, es tabar,
Yuvuguna mal berir,
Qardaşı uçun can berir!

-39-
Ayt değende aytmagan,
At değende egevlü-maşaqlı oqga dönmegen,
Özünü qardaşı uçun ölmegen,
Yuvugu uçun aziz canın bermegen
Ol çu bir beti qara qatındır.
Batırlanı söyler sözü altındır!

-40-
Dos üyüne dos tüşgen,
Doslaga avur namus iş tüşgen:
Barmaqçalar satsa, bal bermey,
Barmaqçaga gelgen balga dos toymay.
Geltirçigiz meni bavda arqanlı bozumnu,
Biz anı balga satıp içeyik!
Dos gelgende tunda turup yagarga
Balavuzun anı çıraq etsinler.
Ol günde bizin barlay gelgen köp yaman
Bayağılar bal içe dep getsinler.

-41-
Oytanlaga bitgen ala otuz tal,
Otunlar bolur olar qurusa.
Otavlarda qalgan köp arivler
Olcalar bolur, çabulsa.
Tavlardan tabun atlılar çubursa,
Aldına tüşürmüken ağası?
Ağalar giygen gök gübe,
Yaravkeler tartar onu togasın.
Togaların buzup, oq tiyse,
Yılarmıken qazaq erni anası?
Tartsa, bolat, mayırılmay, çort sınmas,
Qıyın gelmey, namart yürek sınalmas.
Qıyınlar gelgen günlerde
Anadaşday heç bolmas.
Anadaş - ala göznü nürüken!
Anadaşlar bir-birinden ayrılsa,
Gertiley, qıyamatnı günüken!
Tav tüplege süyrep etgen salam qoş
Qazaq erge saray üyden nesi kem?
Salatlar salıp etgen aq boza
Qazaq erge bal içkiden nesi kem?
Qıyınlar gelgen günlerde
Erenleni başlap tutgan yuvugu,
Anadaşdan ol yerlerde nesi kem?!

Soylu kişi fakir olsa, neye benzer?
Deri çarığına çarpık basan kula benzer.
Soyluyu fakir diye horlama,
Yalnızdır diye alay etme,
Bir atlansa, mal bulur,
Mal bulur bulmaz, akıl bulur,
Dostuna mal verir,
Kardeşi için can verir!
-39-
Söyle dediğinde söylemeyen,
At dediğinde eğeli başaklı oka dönmeyen^,
Öz kardeşi için ölmeyen,
Dostu için aziz canını vermeyen
O ki bir yüzü kara kadındır. -
Batırların söylediği sözü altındır!

-40-
Dost evine dost gelmiş,
Dostlara ağır namus iş düşmüş:
Yüzükler satsan, bal vermiyor,
Yüzüğe gelen bala dost doymuyor.
Getirsenize benim bağda urganlı bozumu,
Biz onu bala satıp içelim!
Dost geldiğinde gece kalkıp yakmağa
Balmumundan onu çerağ etsinler.
O günde bizi izleyip gelen pek çok kötü
Onlar bal içiyor deyip gitsinler.

-41-
Derelere biten ala otuz söğüt,
Odun olur onlar kurusa.
Odalarda kalan çok güzeller
Cariye olur, yağmalansa.
Dağlardan sürü atlılar koştursa,
Önüne düşer mi ki ağası?
Ağaların giydiği gök zırh,
Dalkavuklar çeker onun tokasını.
Tokalarını delip, ok değse,
Ağlar mı ki kazak erin anası?
Çeksen de çelik, koparılmaz, çat diye kırılmaz,
Belâ gelmeden, namert yürek sınanmaz.
Belâların geldiği günlerde
Kardeş gibisi hiç olmaz,
Kardeş, ela gözün ışığıdır!
Kardeşler birbirinden ayrılsa,
Gerçekten, kıyametin günüdür!
Dağ diplerine sürüyüp yapılan saman çadır
Kazak ere saray evden nesiaz?
Malt konup yapılan ak boza
Kazak ere bal içkiden nesi az?
Sıkıntı gelen günlerde
Erkeklerin önde tuttuğu arkadaşı,
Kardeşten o yerlerde nesi az?

1 Eğeli başaklı ok: Ucu eğe gibi yapılmış ve kuyruğuna başak takılmış ok olmalı.

-42-
Qapiyalı sözge qaruv yoq,
Qaytarıp aytgan söznü damı yoq,
Bırtınadan çıqgan yelge toqtav yoq,
Bulganışıp aqgan suvga tamv yoq,
Tuvacaq yoq, tuvgan yoq,
Artımdan iyerçenim dağı yoq.
Artımdan iyerçenim bolsaken,
Xudayıma aytıp barma davum yoq.

ARİVLER BULAN BATIRLAR

-43-
Argumaq ariv atlar-er körkü,
Altınlı sadaq - bel körkü
Arivler sıganışıp qulluq etse- üy körkü
Arivler bulan batırlar
Özler bir üylerde yaraşır.
Arqada eki yasav yasasa
Şo batırım payın alma talaşır.

-43-
Arivler bulan batırlar
Arasında azıv alar davu bar.
Yürüğüz, arivler, mollalaga barayıq
Yürüğüz, biz kadilerden sorayıq
Yürüp bargan qadileni üstüne
Ol qadiler kitap açıp qaragan:
Elleni basıp, yav gelse,
Ekki de al eteğin örge eltip,
Tirseginden bileklerin qan etip
Ol batırım payın alma talaşır
Arivler bulan batırlar
Ekkevü de bir otavda yaraşır.

-44-
Gemeler tayla yükletip,
Yelkenleni arqanlaga süyretip,
Gemeçiler yaratgandan yel tiler;
Yaratganı ogar yel berse,
Deriyanı bavrun yarıp yol tiler;
Argumaq ariv hayvan yürümeğe süygende,
Ol hayvannı quv tösü qagmır.
Batır erler atlanmağa süygende,
Yer-savutun küyden alıp, tagınır.
Qırda qazaq, üyde arivler qumarsa,
Sen, qazagım meni, qaçan geder dep,
Çarşımda tüyme qaçan çeçer dep,
Onlu-tersli eşikleni qaytardım,
Sırılgır dep, terezege aş saldım,
Goganlarday **ala** gözden yaş **saldım.**

-45-
Yarıq yulduz qarşı turar aylağa,
Yarlı ulanlar yalçı turar baylaga.
Baylanı baganası gümüşdür,
Osal erge nece aytsa da bir işdir...

-42-
Kafiyeli söze engel yok,
Tekrar tekrar söylenen sözün tadı yok,
Fırtınadan çıkan yele yatışmak yok,
Bulanıp akan suya dinmek yok,
Doğacak yok, doğmuş yok,
Ardımdan taraftarım da yok.
Ardımdan taraftarım olsa idi,
Tanrıma arz edecek davam yok.

GÜZELLER İLE BATIRLAR

-43-
Argıamak güzel atlar, er güzelliği,
Altınlı sadak, bel güzelliği,
Güzeller çalışıp kulluk etse, ev güzelliği
Güzellerle batırlar
Kendileri bir eve yaraşır,
Tepede iki batır karşılaşsa,
Şu batırım payını almak için savaşır.

-43-
Güzellerle batırlar
Arasında güçlü davası var.
Yürüyünüz, güzeller, mollaya varalım,
Yürüyünüz, biz kadılardan soralım.
Yürüyüp varmış kadıların üstüne..
O kadılar kitap açıp bakmış:
İlleri basıp, düşman gelse,
İki de al eteğini yukarı kaldırıp,
Dirseğinden bileklerini kan edip,
O batırım payını almağa çalışır.
Güzeller ile batırlar
İkisi de bir odada yaraşır.

Gemileri destele yükletip,
Yelkenlerini urganlara çekip,
Gemiciler Yaradan 'dan yel diler;
Yaradan 'ı ona yel verse,
Deryanın bağrını yaracak yol diler;
Argamak at, güzel hayvan, yürümek istediğinde,
O hayvanın kuğu döşü kakılır;
Batır erler atlanmak istediğinde,
Eyerini silâhını çividen alıp, takınır.
Kırda kazak, evde güzeller üzülse,
Sen, kazağım benim, ne zaman gelir diye,
Karşımda düğmesini ne zaman çözer diye,
Tersli düzlü kapılan döndürdüm,
Bağlansın diye, pencereye aş saldım,
Erikler gibi ela gözden yaş saldım.

-45-
Parlak yıldız aarşı doğar aylara,
Fakir oğlanlar hizmetçi olur zenginlere.
Zenginlerin direği gümüştür,
Zayıf yiğide ne kadar söylesen de birdir...

Qız ariv dep, yamanlardan qız alma,
Qız ersi dep yaxşılardan qız qoyma.
Qız ariv dep, yamanlardan qız alsan,
Axşam yaygan orunların cıyalmas,
Sıpatına yüz tükürsefi, uyalmas.
Qonuravlu xomuzunnu qolga ahp,
Qozularday tenlilerin iyertip,
Girip barsan olcan tutgan üylege,
Arslanlaym eki gözün araltır,
Tatar atday tanavlarm tarsaytır,
Suv yılanday yaman tilin quvartır.
Ala busan oîçajanı qarap al,
Özünden ullûtaga sorap al,
Olanı yaxşısına zat yetmes,
Yamanma bek çabagan at yetmes.

-46-
Oylaşgan gün oyga tüşüp qalganman,
Ters qurganman qomuzumnu çüylerin,
Uşatmayman şu qızlanı küylerin.
Sular qaray yanı opuraq giygenge,
Yüreklerin ullu tuta süygenge,
Yarlılaga bir burlugup qaramay,
Üstü onsuznu kim eken dep soramay,
Yarlını da Allah tala yaratgan,
Ünem qalmas şulay yarlı hal bulan!
Şo qızbaylar şu qızlanı aidata
Atalardan qalgan aslam mal bulan.
Paçalardan pirkaz sama çıqsadı,
Bar baylıqnı ortalıqga salsın dep,
Gücü yetgen süygen çaqı alsm dep.
Şu qızlar da bay ulanga qarâylar,
Baylıqnı batırlıqga sanaylar.
Baylıqnı batırlıqdan alamı?
Yarlı ulanlar osal, qızbay bolamı?!

YAXŞILAR BULAN İÇKİ İÇSEN

-47-
Yaxşılar bulan içki içsen,
Esirigin qolay bolur savundan;
Yamanlar bulan içki içsefi,
Ölgünçege qutulmassan davundan.

-48-
Qara aygır layga batgan gün,
Batırlar yer-turmanga yortgan gün,
Tebinip, Terkden geçiv salgan gün,
Geçiv ötüp, ari yaqga geçgen gün,
Qariden aq bilekler sıganıp,
Qazaqdan qanlı tonav çeçgen gün...
Biz özübüz maqtamşmay neteyik,
Üyde olturup, haraqı-ballar içgen gün!

Kız güzel diye, kötülerden kız alma,
Kız çirkin diye, iyilerden kız koyma.
Kız güzel diye, kötülerden kız alsan,
Akşam serdiği yatakları toplamaz,
Suratına yüz tükürsen, utanmaz.
Çıngıraklı kopuzunu ele alıp,
Kuzular gibi akranlarını toplayıp,
Varıp girsen hanımının olduğu eve,
Aslan gibi iki gözünü devirir,
Tatar atı gibi burun deliklerini açar,
Su yılanı gibi kötü dilini ağartır.
Alacaksan kadınları bakıp al,
Kendinden büyüklere sorup al,
Onların iyisine mal yetmez,
Kötüsüne pek koşan yetmez.

-46-
Gamlı günde düşünceye dalmışım,
Ters kurmuşum kopuzumun çivilerini,
Beğenmiyorum şu kızlarının hâllerini:
Şunlar bakarlar yeni giysi giyene,
Yüreklerini ulu tutmak isteyene,
Fakirlere bir dönüp bakmıyor,
Üstü kötü olsa kim diye sormuyor,
Fakiri de Allah tealâ yaratmış,
Daim kalmaz şöyle fakir haliyle!
Şu korkaklar şu kızları aldatır
Atalardan kalmış çok malı ile.
Padişahlardan buyruk çıksa idi,
Bütün bolluğu ortalığa salsın diye,
Gücü yeten istediği kadar alsın diye.
Şu kızlar da zengin oğlana bakarlar,
Zenginliği yiğitliğe sayarlar.
Zenginliği yiğitlikten alır mı?
Fakir oğlanlar zayıf, korkak olur mu?!

İYİLERLE İÇKİ İÇSEN

-47-
îyilerle içki içsen,
Sarhoşluğun iyi olur ayıklığından;
Kötülerle içki içsen,
Ölünceye dek kurtulmazsın davasından.

-48-
Kara aygır kire battığı gün,
Batırlar eyer silâha koştuğu gün,
Fırlayıp Terik'ten geçit saldığı gün,
Geçit geçip, öte yana geçtiği gün,
Endazeden ak bilekler sıvanıp,
Kazaktan kanlı giysiler çıkardığı gün...
Biz kendimiz övünmeyip ne edelim,
Evde oturup, rakı ballar içtiğimiz gün.

SURAYILLARDA BAL EDİK

-49-
Surayıllarda bal edik,
Suvlarda subaybitgen tal edik
Surayıllardagı balıbız
Göbek itler gelip urtladı,
Suvlardagı bizin tallam
Asilsizler gelip butadı.
Ekilep çapdı bizin elibiz.
Köp itler yançgan börübüz,
Biz özübüz dağı da
Xıylı duşmanlaga bolurbuz!

-50-
Bir anadan dört edik,
Yalmanıp yana turgan ört edik,
Gel beri dep, bizin bulan güç sınaşgan erleni
Üreginden taymas yimik dert edik!
Bugün bizge tavda şunqar sızgırdı,
Tüzlerde ana kölge çuv saldı.
Ol köllege çüyme bugün quşum yoq,
Aylanam mağa bugün barı yav boldu,
Alaga söz qatmaga gişim yoq.
Aylanam süyse, azav yimik yav bolsun -
Meni sıralı eki qolum sav bolsun!

-51-
Analaga biz özübüz ulan edik, qız edik,
Cıyınlanı tatıvu edik, tuzu edik,
Tiyişliden gelip bizge söz tiyse, Biz anı
tüyeleyin göterdik; Tiyişsizden gelip
bizge söz tiyse, Bal tirevlü ullu cıym
busa da, Biz anı qurmaganday buza
edik! Yagalaşgan günlerde,
Maqtanışgan batarlardan oza edik!
Togaslar urup-buzup, mal da aldıq,
Kökürekler teşip, can da aldıq! Yafıızlıq
bulan yarlılıq-Ekkisi de birce etip,
qavşaldıq.

GÜĞÜMLERDE BAL İDİK

-49-
Güğümlerde bal idik,
Sularda uzun bitmiş söğüt idik
Güğümlerdeki balımız
Köpek itler gelip yudumladı,
Sulardaki bizim söğütleri
Soysuzlar gelip kesti.
İki kere saldırdı bizim ilimize.
Çok itler yıldığı kurdumuz,
Biz kendimiz daha da
Hayli düşmanlara yeteriz!

Bir anadan dört idik,
Alevlenip yana duran ot idik,
Gel beri diye, bizimle güç sınayan erlerin.
Yüreğinden gitmez gibi dert idik!
Bugün dağda üstümüzden vızıldayarak sungur geçti,
Düzlerde ana göle yavaşça indi.
O göllere uçurmağa bugün kuşum yok,
Çevrem bana bugün hep düşman oldu,
Onlara söz edecek kimsem yok.
Çevrem isterse, azı gibi düşman olsun,
Benim bahtı açık iki elim sağ olsun!

51-
Analara biz kendimiz oğul idik, kız idik,
Toplantıların tadı idik, tuzu idik,
Gerekliden gelip bize söz değse,
Biz onu deve gibi kaldırdık;
Gereksizden gelip bize söz değse,
Bal sunulan ulu meclis olsa da,
Biz onu kurulmamış gibi bozar idik!
Çekişmeligünlarda,
Övünen hatırları geçer idik!
Tırkazlan vurup kırıp, mal da aldık,
Göğüsler deşip, can da aldık!
Yalnızlıkla fakirlilik;
İkisini de birlikte güdüp, halsiz düştük.

YARLILIÇ, SENİ UYUN YIĞILSIN!

-52-
Boranlar boray, qar yavsa,
Burlugup girme meni üyüm yoq,
Aldmgı qurdaşlarım yaxşı edi,
Haligi yatlar bulan küyüm yoq.
"Ah!" - değende adam bilmey halımnı,
Küstüngende cıyalmayman sanımnı.
Küstüngende gübeli bugav üzedim.
Gözyaşıma balalı ördek yüzedi,
Balalı ördek yüzegeni saydandır.
Bugün çü men bu yerlerde busam da,
Allah bilsin, accallarım qaydandır!

FAKİRLİLİK, *SENİN EVİN* ***YIKILSIN!***

-52-
Boralar tipi olup kar da yağsa,
Dönüp girmeğe benim evim yok,
Öncedeki yoldaşlarım iyi idi,
Şimdiki yabancılarla işim yok.
"Ah" dediğimde kimse bilmiyor hâlimi,
Üzüldüğümde toplayamıyorum gövdemi.
Üzüldüğümde zırhlı bukağı koparırdım.
Gözyaşıma yavrulu ördek yüzerdi.
Yavrulu ördeğin yüzmesi sığlıktandır.
Bugün ben bu yerlerde olsam da,
Allah bilsin, ecellerim neredendir!

-53-
Yarlılıq, seni üyün yığılsın -
Yagama yari yamav saldırdın.
Yanızlıq, seni otun gömülsün -
Yagamnı köp qızbayga aldırdın.
Oçarlaga enni çıgıp bolmayman -
Ekev-üçev yagamnı alıp tebine.
Qonaq gelse, tepsi salıp bolmayman-
Yarlılıq gelme qoymay ebine.

-54-
Bu dün'yada aldın bolgan baylar bar:
Ataları taymay tulpar at mingen,
Analları xas ton tügül giymegen,
Bu dün'yanı ofum-solun bilegen,
Ulanları bal içkide cıyılsa,
Yaşı ulludan törge çıqma qaramay,
Baylıgın batırlıqga sanamay.
Bu dün'yada hali bolgan baylar bar;
Ataları yabu alaşa minmegen,
Analları bir de eltir ton giymegen,
Bu dün'yanı onun-solun bilmegen,
Ulanları bal içgide cıyılsa,
Yaşı ulludan törge çıqma qaraylar,
Ol baylıqnı batırlıqga sanaylar.
Baylıqnı batırlıqdan alamı?
Yarlı ulanlar osal, qızbay bolamı?
Aman Allah, bizge buyruq busaken:
Baylıqm ortalıqga salsın dep,
Batırlıq bulan har kim alsın dep!
Çıgar edi beren miskin ulanlar
Kiselerin basıp-tıgıp alagan.
Yere girsin qızıl çarıq qızbaylar,
Günü gelse, qatm yimik bolagan!

YARLILIQDAN YAMAN EKEN YANIZLIQ

-55-
Tal xomuzum, tartıp seni küyleyim,
Bir başımdan getgen haini söyleyim:
Biz bar edik bir atadan üç ulan,
Üçübüz de qardaş da ulan, dos da ulan.
Yaratganım bizin alma süygende
Ekibizni aldı, yanız men qaldım,
Oçarlarda qızbaylaga xor qaldım.
Hey, yamanlar, xorlamagız yamz dep!
Yanızman dep, men de sizge yalınman,
Yarlıman dep, men de sizge yalbarman!
Artıgızdan tüşüp gelgen uruman,
İçigizni yarıp girgen börümen!
Qara dese, özüm yanız qaraman,
Denizlege salıp çaysa, aq bolman.
Gerzeliden qıngır çıqgan butaqman,
Sıgançaga salgan bulan tüz bolman!
Bir meni çi süymeygenler bar edi,
Yaratgandan mağa xorluq gelmese,
Başgalardan bir qorquvum yoq edi!

-53-
Fakirlik, *senin evin yıkılsın,*
Yakama ince yama koydurdun.
Yalnızlık senin ateşin gömülsün;
Yakamı çok korkaklara aldırdın.
Oçarlara şimdi çıkamıyorum;
İkisi üçü yakama yapışıp tepmiyor.
Konuk gelse, tepsi koyamıyorum,
Fakirlik çare bırakmıyor.

-54-
Bu dünyadan eskiden geçmiş zenginler var;
Babalan tökezlemeyen tulpar at binen
Analları iyi kürk olmasa giymeyen,
Bu dünyanın sağım solunu bilen.
Oğlanları bal içikide toplansa,
Yaşça büyük varken töre çıkmaya bakmaz,
Zenginliğini yiğitliğe saymaz.
Bu dünyada şimdi bazı zenginler var,
Babalan binek ata binmemiyen,
Analları hiç kuzu kürkünden manto giymeyen,
Bu dünyanın sağını solunu bilmeyen,
Oğlanları bal içkide toplansa,
Yaşça büyük varken töre çıkmaya bakarlar,
O zenginliği yiğitlik sanırlar,
Zenginliği yiğitlikten alır mı?
Fakir oğlanlar zayıf korkak olur mu?
Aman Allah, bize buyruk olursa,
Zenginliği ortalığa salsın diye,
Yiğitlikle herkes alsın diye!
Çıkardı hasta miskin oğlanlar,
Ceplerini tıka basa alan.
Yere girsin kızıl çarıklı korkaklar,
Günü geldiğinde kadın gibi olan!

YOKSULLUKTAN KÖTÜ İMİŞ YALNIZLIK

-55-
Söğüt kopuzum, çekip seni akord edeyim,
Başımdan geçen hâlimi söyleyeyim:
Biz var idik bir atadan üç oğul,
Üçümüz de kardeş de oğul, dost da oğul,
Yaradanım bizi almak istediği zaman,
İkimizi aldı, yalnız ben kaldım,
Oçarlarda korkaklar karşısında hor kaldım.
Hey, kötüler, horlamayın yalnız diye[1].
Yalnızım diye, ben de size yaranmam[1].
Yoksulum diye, ben de size yalvarmam,
Ardınızdan çıkıp gelen hırsızım,
İçinizi yarıp giren bir kurdum!
Kara, dese, kendim yalnız karayım,
Denizlere salıp yusa, ak olmam.
Gerzeli'den eğri çıkmış budağım,
Kıskaçlara konsam da düz olmam!
Bir beni ki, sevmeyenler var idi,
Yaradandan bana horluk gelmese,
Başkalarından hiç korkum yok idi!

Meni bulan hali Edil de yav, el de yav,
Meni bulan hali qardaş da yav, dos da yav,
Meni bulan erten tuvgan gün de yav,
Axşamlatgan meni bulan ay da yav!
Barısı da meni bulan yav bolsun -
Xatarlı eki qolum sav bolsun!
İçgeri Mıçıgışda qar yavsa,
İç-içinden çığa eken ouvugu.
İnilerin ağaları öltürse,
Yat gişiler bola eken yuvugu.
Purusçunu eki ögüzü tas bolsa,
Aman, onu temirlerin tot basar.
İnilerin ağaları öltürse,
Olanı posagasm, heyler, yat basar.
Meni Allahım,-netgen edim- sağa da,
Şulay qıyın etme bugün mağa da?!

Bana şimdi İdil de düşman, il de düşman,
Benimle şimdi kardeş de düşman, dost da düşman,
Benimle sabah doğan güneş de düşman,
Akşamleyin benimle ay da düşman[1].
Hepsi de benimle düşman olsun;
Belâlı iki elim sağ olsun.
İçeri Mıçığış'ta[1] kar yağsa,
İçinden çıkarmış soğuğu.
Kardeşlerini ağalan öldürse, ,,.
Yabancılar olurmuş dostu.
Sabancının iki öküzü yok olsa,
Aman, onun demirlerini pas basar.
Kardeşlerini ağaları öldürse,
Onlarının eşiğini, hey, yabancı basar.
Benim Allahım, ne etmiş idim sana da,
Şöyle cefa etmek için bugün bana da?I

-56-
Yafıız görüp yaxşı erkekni xorlama,
Yanız görüp yaxşı erkekni zarlama!
Yanız görüp yaxşı erkekni xorlasan,
Yaxşı erkek payın alır on busa.
Yaxşı erkekni namusuna tiymegiz!
Yaxşı erkek köpür bolup salmsa,
Onu üstünden taptap ötüp yürümeğiz!
Söylemeğiz ol asilge söz sayaq!
Qanatları sari altından bolsa da,
Biydayaqga burnun urmas yabalaq.

-56-
Yalnız görüp iyi erkeği horlama,
Yalnız görüp iyi erkeğe eziyet etme!
Yalnız görüp iyi erkeği horlarsan,
İyi erkek payını alır gücü yerinde ise.
İyi erkeğin namusuna değmeyiniz!
İyi erkek köprü olup koyulsa,
Onun üstünden basıp geçip yürümeyiniz!
Söylemeyiniz o asile sözü serserice!
Kanatlan san altından olsa da,
Zümrüdüankaya burnunu vuramaz puhu kuşu.

-57-
Emenleni tübü bez bolsa,
Egevsüz balta gesermi?
Erleni eki yügürügü bolmasa,
Ol yamznı günde gönlü ösermi?
Belinde oybolatı bolmasa,
Bir anadan beşev-altav tuvmasa,
Yanızım düşman boynun gesermi?

Meşelerin dibi kalın olsa,
Eğesiz balta keser mi?
Erlerin iki yürüğü olmasa,
O yalnızın günde gönlü olur mu?
Belinde kılıcı olmasa,
bir anadan beş altı kardeş doğmasa,
Yalnızım, düşman boynunu kesebilir mi?

-58-
Gelimlerifi gök ormanday bolsa da
Artığından art üylerifi tolsa da,
Azıgınnı artın oylap xapmasan,
Çıgarına gelirinni tapmasan,
Tutulgan havun seni qutulur,
Yaşavluqnu oylaşa tur, bilip tur.

-58-
Gelirin gök orman gibi olsa da,
Fazlasından arka evlerin dolsa da,
Azığını sonunu düşünmeden yemezsen,
Giderine göre gelirini bulmazsan,
Tuttuğun avın senin kurtulur,
Hayatı düşünedur, bilip dur.

.
Bir butaqga eki laçin qonarmı,
Biri erkek biri tisi bolmasa? Yada
busa, atası va ulam, Yada busa,
ini bulan ağası?

-59-
Bir dala iki laçin konar mı,
Biri erkek, biri dişi olmasa?
Veya babası ile evlâdı,
Yahut da kardeşi ile ağabeyi?

-60-
Aytıvlarda aytıv bar,
Olturup, toy eterdey,
Aytıvlarda aytıv bar,
Suvuq gün terleterdey!

-60-
Sözlerden sözler var,
Oturup toy ettirir.
Sözlerden sözler var,
Soğuk günde tereletir!

1 Mıçıgış : Çeçenistan.

Sibir Va Tusnaq Yırlar / *Sibirya (Sürgün) Ve Hapisane Yırlan*

Biz barabız Sibir değen ellege,
Er ulanlar barsa, qaytmas yerlege.
Salqmlı axşam Şam sarayga qaytgan son,
Abaylaga bizden salam aytgan sofi,
Qırq qulaçlı qısaslanı quyrugu,
Bir uzaqdan bizge gelgen buyruğu.
Biz, ulanlar, Sibirlege getgen son,
Qaygırmasın bizin uçun, qalganlar,
Qaygırıp, bizge yürek salganlar.
Saparıbız qıym tügül tınçlıqda,
Er başına ne işler gelmey yaşlıqda!
Çalmanışıp, çalga-çırga çabuşup,
Biz tüşgenbiz kirişi güçlü tuzaqga.
Qazaq erni qaçma, tayma ebi yoq,
Qarçıgaday üyrenişip qalmasa,
Qabanlayın qulaq qısıp turmasa.
Qabanlaym qara yüzlü paçanı,
Qaygılı bolaken bu Sibiri.
Qantarlangan qolga biraz güç bola,
Buvunlaga buvnay salgan temiri.
Bizge bugün süyünegen erleni,
Qaygılar bulan getsin ömürü!
Ömürübüz getdi oy bulan,
Sari suxari sinip, sari soy bulan.
Biz, ulanlar, Sibirlege getgen son,
Ulanlar yırlay qalsın toy bulan!
Terezesine temir çeltir urulgan,
Eşikleri açılmasday sırılgan,
Tış yağından qaravullar aylangan,
Paqır xalqga yamanlıqga saylangan,
Padişahnı hakimleri otlansın,
Üylerini temirleri tatlansın,
Taqsırlıga göre damih etmeygen,
Oylaşıp, oyu-işi yetmeygen!
Taqsırıgız bu nedir dep, soramay,
Uruşbatsız bir de işge qaramay,
Aqçası köpleni işi ofi bola,
Paqırlaga, incip-yalqıp, sofi bola.
İncip-yalqıp, tusnaq üyde yatabız,
Oylaşabız, heç bilmeybiz xatabız!
Bizin görme qardaş gelse, dos gelmey,
Har tarıqnı söylemeğe es bermey.
Ata-ana, qatm, aga-ini dep,
Gelse, gete; gördük, taman, seni; dep.
Tatıvlu vaqtide bite sözübüz,
Artından qarap qala gözübüz.

-2-
Soldatına hayran küsmen çaldırıp,
Mayoruna, deymen, yelken qurdurup,
Men baraman Sibir değen ellege,
Er ulanlar barsa, gelmes yerlege.
Menden salam aytgayısız
Buzulgur Targu değen ellege.

-1-
Biz gideriz Sibirya denen illere,
Er oğlanlar varsa, dönmez yerlere.
Serin akşam Şam sarayına[1] döndükten sonra,
Ninelere bizden selâm söyledikten sonra,
Kırk kulaçlı kısasların kuyruğu,
Bir uzaktan gelmiş bize buyruğu.
Biz, oğlanlar, Sibirlere gittikten sonra,
Kederlenmesin bizim için kalanlar,
Kederlenip bize yürek salanlar.
Seferimiz zor değil, rahatlıkta,
Er başına ne işler gelmiyor gençlikte!
Davranıp, çit duvara yapışıp,
Biz düşmüşüz yayı güçlü tuzağa.
Kazak erin kaçmağa, kaybolmağa çaresi yok,
Doğan gibi öğrenip kalmasa,
Domuz gibi kulak kısıp durmasa.
Domuz gibi kara yüzlü padişahın
Kaygılı olurmuş bu Sibiri.
Banlanmış kola biraz güç olur,
Bileklere boğumlanıp salmış demiri.
Bize bugün sevinen erlerin,
Kaygılarla gitsin ömrü!
Ömürümüz gitti tasa ile,
Sarı kuru ekmek yiyip, sarı beniz ile.
Biz, oğlanlar, Sibirlere gittikten sonra,
Oğlanlar türkü söyleyip kalsın toy ile!
Penceresine demir kafes vurulan,
Kapılan açılmaz gibi kapanan,
Dış yanından nöbetçiler dolaşan,
Fakir halkı kötülüğe seçilmiş,
Padişahın yöneticileri otlansın,
Evlerinin demirleri paslansın,
Suça göre ceza vermeyen,
Düşünüp de, aklı fikri yetmeyen.
Suçunuz bu.nedir, diye, sormuyor,
Rüşvetsiz bir işe de bakmıyor,
Parası çokların işi yolunda olur,
Fakirlere, sıkıntı belâ son olur.
Eziyet çekerek hapishanede yatarız,
Düşünüyoruz, hiç bilmiyoruz hatamız!
Bizi görmeğe kardeş gelse, dost gelmiyor,
Her gerekliyi söylemek için akıl vermiyor.
Ana baba, kadın, ağabey kardeş diye,
Gelse, gider; gördük yeter, şimdi diye.
Tatlı vakitte bitiyor sözümüz,
Ardından bakakalır gözümüz.

-2-
Askerine şaşkın kürek çektirip,
Binbaşısına, derim, yelken kurdurup,
Ben giderimSibirya denen illere,
Er oğlanlar gitse, gelmez yerlere.
Benden selâm söyleyiniz
Yıkılası Targu denen illere.

1 Şam sarayı: Devrimden önce Dağıstan'da hüküm süren Şamhalların (veya Şavhal) sarayı olmalı.

Targular taqıyasın taşlasın,
Başlarına tastar sala başlasın,
Qonaq üyge quvnap olar girmesin,
Çını piyalasın qolga almasın!
Aylanıp aqgan aq özen Atlısuv,
Quvuraylar biter eken kölden son.
Bir bizin çi atayurtubuz
Boynaqnı Al taqıyalı kiş börklü
Bir yamanlar biylermiken bizden sofi?

Sibirlerden geldim- siyim yoq,
Sıylamp girip çıqma üyüm yoq, Men,
aytmaga, ne çaqı da yarlıman, Yaş
çarxıma yaraşıvlu giyim yoq. .
Tirmenim bar meni, ulanlar, taşı yoq,
Aldıngı qurdaş bulan yaxşıdım,
Haligi qardaş bulan işim yoq.

Targulular kalpağını atsın,
Başlarına tülbent örtmeye başlasın,
Konuk odasına kıvanıp onlar girmesin,
Çini kadehini eline almasın!
Dönerek akan ak ırmak Atlısuv,
Kuru otlar biter gölden sonra.
Bir bizim, ki atayurdumuz Boynak'ı
Al kalpaklı samur börklü
Bir kötüler alır mı ki bizden sonra?

Sibirya'dan geldim saygı yok,
Hürmet edilip girip çıkacak evim yok,
Ben, söylesem ne kadar da fakirim,
Genç bedenime yaraşır giysim yok.
Değirmenim var benim, oğlanlar, taşı yok,
Eskiden arkadaşımla iyiydim,
Şimdi kardeş ile işim yok.